

פרשה ונפש בחבלי משיח

שיחות הרב אלישע וישליצקי שליט"א לפרשת השבוע

תתן אמת ליעקב²

שיחה לפרשת ויצא

ויפגע במקום

השבת נפגוש בפרשת 'ויצא' ביטוי שבלשון הנוכחית של ימינו, נשמע אחרת לגמרי מהמקור שלו:

"וַיִּפְּגַע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שֵׁם כִּי בֵּא הַשֶּׁמֶשׁ"³.

'ויפגע' – מפרשים חז"ל: פגש⁴. הפגישה המשמעותית הזאת מתקיימת בעצם בשני מישורים; במישור אחד חז"ל אומרים⁵:

"ויפגע במקום – ביקש לעבור, נעשה העולם כולו כמין כותל לפניו".

הוא לא יכול להתקדם. הוא לא יכול להגיע למחוז חפצו. ואז, במקום לקטרג, במקום להתייאש, במקום להתמרמר, הוא מתארגן התארגנות נפשית ורוחנית. לכן די ברורים דברי חז"ל האחרים ביחס למילה 'ויפגע' – שיעקב אבינו מחדש ומתקן את תפילת ערבית⁶. זהו אפוא המישור השני בו מתבטאת פגישתו של יעקב.

מאבני המקום

כהמשך לכך, מספרת התורה:

"וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם הַהוּא"⁷.

בביאור המילים האלה, 'מאבני המקום', באים חז"ל⁸ ומדגישים בין היתר שלוש הדגשות:

¹ לא מוגה

² השיחה לע"נ הרב יעקב משה חרל"פ (כ"ט בשבט ה'תרמ"ב – ז' בכסלו ה'תשי"ב); דוד בן-גוריון (י"ז בתשרי תרמ"ז – ו' בכסלו תשל"ד).

³ בראשית כח, יא

⁴ ראה רש"י על אתר: "ויפגע" – כמו (יהושע טז) ופגע ביריחו ופגע בדבשתה.

⁵ בראשית רבה סח, י

⁶ רש"י כח, יא בפירושו השני: ורבותינו פירשו (ברכות כו ב): לשון תפלה — (ירמיהו ז טז) "ואל תפגע בי", ולמדנו שתקן תפלת ערבית.

⁷ בראשית כח, יא

לדעתו של **רבי נחמיה** מדובר על לקיחת שלוש אבנים. אמר יעקב אבינו: אם השלוש האלה מתאחות – סימן שאכן השכינה עוברת דרכי. שלוש האבנים הן שלוש האבנים של אבותינו; אברהם, יצחק ויעקב. החידוש של יעקב אבינו, הצמיחה של יעקב אבינו, בהיותו בחיר האבות, היא אך ורק מתוך הדורות הקודמים; מתוך סבו אברהם אבינו ומתוך אביו יצחק אבינו.

רבי יהודה מדגיש הדגשה נוספת: מאבני המקום – שתיים עשרה אבנים. אם מתאחות תחתי, אומר יעקב אבינו שעתיד להעמיד שנים עשר שבטים – אמנם כל שבט הוא עולם בפני עצמו, כל גוון הוא מיוחד, כל עוצמה היא בעלת הייחודיות שלה, אבל אם לא נישאר כל אחד בגוון שלו אלא נמצא את המחבר, נמצא את המשותף, את המאחד האלוף – זאת השראת השכינה שעוברת דרך יעקב אבינו.

אולי הדבר קשור גם לדעת **רבנן**, האומרים במדרש שמאבני המקום הן שתיים – שבשונה ממה שאירע אצל אברהם אבינו, שנולדו יצחק וישמעאל, וביניהם תהום פעורה; הם לא מאותו העם, ובשונה מיצחק אבינו שבניו עשיו ויעקב נפרדו לעמים שונים, הרי שאצל יעקב אבינו שנים עשר השבטים כולם הם אותו עם. יש בירור נוקב בין חלקי האומה, אבל הוא לא מוציא חלילה מישהו מסוים מחוץ לאומה.

ושמרתיו בכל אשר תלך

את זה מלמדת אותנו גם רחל אמנו, כשבשיא הכאב, בשיא הקושי, היא רוצה ילד. כשנולד הילד היא אומרת את האמת, האמת של התחושה שלה:

"אֶסֶף אֱלֹהִים אֶת חֲרָפְתִּי"⁹.

אבל שמו של הילד הוא לא על שם התחושה, אלא על שם המהות –

"וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף ה' לִי בֶן אַחֵר"¹⁰.

כשעסוקים בשליחות, כשעסוקים במשימה, כשעסוקים באחריות, אז יש מקום לייחודיות, אבל היא לא הנושא, היא בעצם הכלי. ומתוך כך, אפשר בתוך הגוונים למצוא את המשותף האלוף.

דווקא משום שהשם 'יוסף' מבטא את השליחות, את האחריות של רחל אמנו, אולי זאת התשתית לכך שכאשר ילדה רחל את יוסף, אמר יעקב אל לבן:

"שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי"¹¹.

במילים אלה משתקפת ההבנה שמקומו של כל השבט של יעקב אבינו ורחל ולא אמותינו הוא בארץ ישראל, מפה המלחמה עם עשיו, מפה כל תהליך הגאולה.

⁸ בראשית רבה סח, יא: וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם (בראשית כח, יא), רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר שנים עשרה אבנים נטל, כך גזר הקדוש ברוך הוא שהוא מעמיד שנים עשר שבטים, אומר אברהם לא העמידו, יצחק לא העמידו, אני אם מתאחות הן שנים עשר אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד שנים עשר שבטים, כיון שנתאחו שנים עשר אבנים זו לזו, ידע שהוא מעמיד שנים עשר שבטים. רבי נחמיה אומר נטל שלש אבנים, אומר אברהם יחד הקדוש ברוך הוא שמו עליו, יצחק יחד הקדוש ברוך הוא שמו עליו, ואני אם מתאחות הן שלש אבנים זו לזו, יודע אני שהקדוש ברוך הוא מיחד שמו עלי, וכיון שנתאחו, ידע שהקדוש ברוך הוא מיחד שמו עליו. רבנן אמרי מעוט אבנים שנים, אברהם יצא ממנו פסלת, ישמעאל וכל בני קטורה. ויצחק יצא עשו וכל אלופיו. ואני אם מתאחות שתי אבנים זו לזו, יודע אני שאינו יוצא הימני פסלת.

⁹ בראשית ל, כג

¹⁰ שם, שם, כד

¹¹ שם, שם, כה

במובן הזה, מתאים מאוד שיוסף הוא השם שמבטא את המהות והשליחות הלאומית¹². דווקא משום כך, ה"וּשְׁמֵרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ"¹³ מתבטא כאן לכאורה בהיפך, כי כבר אין שמירה על יוסף, יעקב, רחל, לאה ושאר השבטים בבית לבן. פניו של לבן נהיים רעים¹⁴, סרה ההשגחה אומר המלבי"ם¹⁵. אבל זה בדיוק ה"וּשְׁמֵרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ" – זה לא שתעשה מה שאתה רוצה וה' ישמור עליך, אלא ה' מכוון אותך. ה' מחזיר את יעקב אבינו לארץ ישראל.

האמת והשלום אהבו

אולי זהו גם חלק מעיצומו של יום, היום ד' בכסלו¹⁶, יום הנבואה האחרונה של זכריה, שלא רק עוסקת בגאולה:

"כִּי יִפְּלֹא בְּעֵינֵי שְׂאִרֵּי הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם בְּעֵינֵי יִפְּלֹא נָאֻם ה' צְבָאוֹת..."¹⁷

– כל תהליך קיבוץ הגלויות והחזרה לארץ. לא פחות מזה, הנבואה עוסקת ב – **"הָאֱמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהֲבִי"**¹⁸. ביכולת לברר את האמת בירור נוקב, לא לישא פנים, לא לעגל פינות, אבל הכול מתוך נקיות אישית, מתוך אהבת השלום. גם אהבת השלום היא לא משהו רכרוכי, לא ויתור, לא התעלמות מהעובדות, אלא חיפוש האמת. השלום מפרה את האמת, האמת מפרה את השלום.

הלוואי יקוימו בנו כל דברי הנבואה של זכריה, ברביעי בחודש התשיעי בחודש כסלו, הן על כך שתיקון המידות צריך לצמוח מתוך הגאולה, והן על כך שבסופו של דבר ידעו ישראל לשמור על כל האבנים יחד, על חיבור כל הגוונים יחד.

בסוף, גם אומות העולם יחזיקו בכנף איש יהודי ויגידו: **"נִלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם"**¹⁹. בטשטוש הזהות שלנו אין שום אמת, העולם לא צריך אותנו מכווצים וחיוורים, הוא צריך אותנו זקופי קומה, הוא צריך אותנו שמחים בחלקנו, עם כל קיום הנבואות, בימים ההם בזמן הזה.

¹² מאמרי הראיה א' עמ' 94; אורות, אורות ישראל, ו, ו

¹³ בראשית כח, טו

¹⁴ ראה שם, לא, ה

¹⁵ לא, ו: "שע"כ סרה מעליו ההשגחה"

¹⁶ זכריה ז, א: וַיְהִי בְּשָׁנַת אָרְבַּע לְדָרְיָשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְּבַר ה' אֶל זְכַרְיָה בְּאַרְבַּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשַׁעִי בְּכֶסֶלֹו.

¹⁷ זכריה ח, ו

¹⁸ שם, שם, יט

¹⁹ שם, שם, כג